

Nepřišel jsem volat spravedlivé ale hříšníky (Mk 2,16-17)

Text: Když zákoníci z farizejské strany viděli, že jí s hříšníky a celníky, říkali jeho učedníkům: "Jak to, že jí s celníky a hříšníky?" Ježíš to uslyšel a řekl jim: "Lékaře nepotřebují zdraví, ale nemocní. Nepřišel jsem pozvat spravedlivé, ale hříšníky."

Na uvedeném Ježíšově výroku, jenž nepochybně pochází z Markova evangelia¹ můžeme vidět, jak zhoubné může být pro theologický i jakýkoli jiný výklad vytrhávat Ježíšovy výroky z jejich kontextu². Pokud si totiž uvědomíme příslušný kontext tohoto výroku, padají veškeré (pseudo)morální spekulace o tom, zda je křesťanství pro „spravedlivé“ - tedy pro ty, kdo krácejí jistou cestou mravních hodnot a nehodlají je jen tak, na potkání, nebo oportunně měnit, či pro „hříšníky“ - tedy ty, kdo prosti jakýchkoli zásad se najednou nadchnou, jsou osloveni „láskou Kristovou“, a ani jim na mysl nepřijde, že by to pro ně mělo mít jakoukoli morální závaznost.

Jednoznačně to ozřejmí už sporý kontext výroku v Markově evangeliu³: „Lékaře nepotřebují zdraví, ale nemocní.“ Křesťanství je tedy pro hříšníky – avšak tak, jako je lék pro nemocné; nemocný nemá zůstat nemocným, nemá pokládat svoji nemoc za nějakou zvláštní kvalitu a třeba se i jí chválit před zdravým. To jediné, vůči čemu se Ježíš zde - jako i na mnohých jiných místech evangelia - vymezuje, je předčasné definitivní vymezování a uzavírání kategorií pro „spravedlivé“ a „hříšníky“.⁴ Evangelista Lukáš, jenž si možná už byl vědom hrozící možnosti nějakého takového překroucení Ježíšových slov, dodává ještě, že je přišel volat k pokání *εἰς μετάνοιαν*.

1 Přejímají ho prakticky v identické podobě jak Matouš, tak Lukáš, navíc v totožném kontextu – vždy mu předchází povolání Matouše/Léviho a následuje otázka Janových učedníků)

2 Pregnantní výrok, Logion se může stát jádrem příběhu (vyprávění, alegorie, podobenství) a pak je daný čistě literární kontext vůči němu sekundární; nemůže však vůči němu být nikdy sekundární *konkrétní, situační* kontext (*Sitz im Leben*).

3 U Lukáše má tato perikopa 3 verše(5,30-32), ale to prakticky jen proto, že Lukáš dělí Markův v.17do dvou; u Matouše zaujímá díky vloženému starozákonnímu citátu verše 4 (9,10-13).

4 srv.: *Předložil jim jiné podobenství: "S královstvím nebeským je to tak, jako když jeden člověk zasel dobré semeno na svém poli. Když však lidé spali, přišel nepřítel, nasej plevel do pšenice a odešel. Když vyrostlo stéblo a nasadilo klas, tu ukázal se i plevel. Přišli sluhové toho hospodáře a řekli mu: 'Pane, cožpak jsi nezasel na svém poli dobré semeno? Kde se vzal ten plevel?' On jim odpověděl: 'To udělal nepřítel.' Sluhové mu řeknou: 'Máme jít a plevel vytrhat?' On však odpoví: 'Ne, protože při trhání plevelu byste vyrvali z kořenů i pšenici. Nechte, ať spolu roste obojí až do žně; a v čas žně řeknu žencům: Seberte nejprve plevel a svažte jej do otýpek k spálení, ale pšenici shromážděte do mé stodoly.'*" (Mt13,24-30)

Tím by celá exegese mohla skončit, neboť význam textu je nyní sdostatek jasný. Nicméně proto, že výrok „Nepřišel jsem volat spravedlivé ale hříšníky“, takto, vytržen z kontextu prošel dějinami křesťanství a zanechal v nich nemalou stopu (někdy ne zcela nepodobnou spoušti), popasujeme se s ním v této podobě i zde. Přitom vytržen z kontextu stává se výrok vlastně paradoxním: Jestliže ku křesťanskému společenství povolání hříšníci jimi jakožto křesťané nezůstanou, nebude již křesťanství pro ně; a pokud jimi zůstanou – k čemu, k jaké změně života jsou vlastně povoláni?⁵ Je zajímavé, že mnohým křesťanským myslitelům i zvučných jmen tento paradox nevadil. Možná i proto, že jakmile jednou (jakýkoli) výrok „dostane křídla“ a stane se z něho po latinsky verbum alatum, přestávají lidé uvažovat o jeho významu a vychutnávají si ho jen pro jeho barvu a chuť. Dostává se tak do nebezpečné blízkosti předsudku.

Jak však vznikají předsudky, co je pro ně živnou půdou? Předsudek je přesvědčení o tom, že něco známe a že je nám to úplně jasné, a to tam, kde by bylo spíše na místě metodické zkoumání a pochybnost. Takové přesvědčení se může opírat o leccos, dost často však o to, že prostě „víme, o co jde“. Velice často se tedy předsudek vyvine tam, kde považujeme za jasné určité nedefinované pojmy. A tak je tomu i v tomto případě. Pojmy, o něž zde jde, jsou dva: pojem spravedlivého (δικαιοσ) a pojem hříšníka (a`martwlo.j). Tyto pojmy mají samozřejmě dlouhé předchozí dějiny – nastupují na místo starozákonních pojmů CADDÍK a RÁŠA', přičemž CADDÍK je skutečně „spravedlivý“, RÁŠA' pak překládají překladatelé různě – v novější biblické češtině nejčastěji „bezbožník“. Výroky, v nichž vystupují uvedené dva pojmy chápané jako protikladné kategorie, jsou ve Starém zákoně – především v jeho mudroslovné vrstvě, velmi četné. Duální (dnes bychom asi poněkud poklesle řekli „černobílý“) obraz světa, jenž se ho po všech stránkách snaží rozdělit a rozlišit do nějakých dvou podobných kategorií, na dobré a zlé, vyvolené a zavržené, na nositele kultury a barbary, na děti boží a d'áblový apod. se ovšem neomezuje na Starý zákon. Přitom každému bystřejšímu pozorovateli světa musí být vbrzku jasné, že je to vlastně velmi nepřirozené a násilné. Dnes by se to asi snadno odbylo argumentem typu: „Prosím Vás, vždyť nikdo není pořád ctnostný, a nikdo není takový neřád, aby dělal zlo od rána do večera.“ Tedy poukazem na lidskou časovost a proměnlivost v čase. Takový argument ovšem ještě nebyl v antických dobách dostupný. Časovost a proměnlivost – pokud byla vůbec vnímána – byla chápána jako nedostatek a veliké pohoršení (a to nejen v řecké filosofické tradici; i příslušník jakéhokoli orientálního národa si vážil věrnosti a pohrdal věrolomností). V rámci antické tradice nemůžeme mluvit o něčem, co není pořád,

5 Anglicky mluvícím čtenářům by se dal tento problém osvětlit známým příslovím, : *You cannot eat a cake and have it.*

ale jen o něčem, co není úplně: A takové pozorování mohl už starověký pozorovatel učinit, že totiž jsou lidští jedinci, kteří nesedí úplně do jedné ani do druhé kategorie.

Proto pozdější židovská halacha přidala k oněm dvěma kategoriím třetí – kategorii těch, o nichž ještě Bůh nerozhodl, zda je zapíše do „knihy života“ či na listinu zavržených. To je jedna cesta řešení: adaptace neudržitelné dichotomie na trichotomii, ovšem s tím, že postupem času se obě dvě původní kategorie jeví stále více jako teoretické maximy, zatímco prakticky veškerý život se odehrává v rámci kategorie třetí.

Pro moderního pozorovatele se však otevírá ještě jiná cesta. Nejlépe se nám ozřejmí, když postavíme na místo onoho abstraktního hodnoceného člověka sami sebe. Snadno pak nahlédneme, že se nemůžeme čítat ani ke kategorii absolutně čistých, ani ke kategorii naprosto zlých.⁶ Takové sebehodnocení není však primární – je aktem reflexe, nebo, chcete-li, Freudova sociálně adaptovaného ego. Je v nás však ještě cosi hlubšího, co říká: „Ale já přece nejsem odpůrcem spravedlnosti, já jsem spravedlivý; vždyť v ní spatřuji hodnotu a krásu a ona takto, zevnitř prostupuje můj život. Snad ještě ne úplně a do všech důsledků, ale je tam, v mém nitru.

A právě tak se můžeme ztotožnit s existenciálním pocitem hříšníka: právě proto, že je v nás ideál spravedlnosti tak mocný, zažíváme zároveň jeho jistou nedostupnost a nedosažitelnost, vlastní odstup od něho – vlastní hříšnost.

Z hlediska lidské duše (zdravé lidské duše!) se obě kategorie překrývají a je do značné míry na našem rozhodnutí, zda se budeme považovat za „spravedlivé“ či za „hříšníky“ – k obojímu nám naše psýché otvírá cestu. A dokonce nemusíme při zvoleném sebezařazení setrvat, ale můžeme ho při změněné psychické konstelaci libovolně měnit, neboť k obojímu nám dává náš existenciální pocit oprávnění.

A zde bychom, už podruhé, mohli udělat oprávněný konec. Nedá mi to však, abych nepříčinil ještě jednu poznámku a upozornil na další aspekt věci: Jak se člověk – dle tradičního předporozumění – stane hříšníkem/potažmo spravedlivým? Inu různě! Hříšníkem se stane ten, kdo spáchá nějaký hřích (většinou v čísle množném).⁷ A spravedlivým? To je, panečku, těžší. I v mysli velice prostých lidí je tento ideál většinou spojen s něčím více nežli

6 Obě možnosti se ovšem vyskytují, ale jde – v obou případech – o psychické poruchy: První se nazývá narcismus; do druhé může vyústit těžká forma deprese.

7 Augustinovu teorii o tom, že se člověk stává hříšníkem již svým (hříšným) narozením, jež i přes svoji zafixovanost v orthodoxním dogmatu nezapře svůj prudérně-misanthoropický kontext, ponecháme stranou. I před její dogmatické vštěpování generacím a generacím křesťanstva se totiž nestala nikdy samozřejmě chápanou a přijímanou a nikdy nepřevrstvila výše uvedenou „základní“ definici hříšníka.

s „nekradu a nezabím“. Za spravedlivého by asi byl v lidské představě nejčastěji označen člověk, který se osvědčil ve vnějších vztazích – jednak se sám nikdy nenechal zaplést do ničeho nekalého, navíc často ale může sloužit tato jeho morální pevnost jako opora druhým – dokáže – ať už s formální autoritou nebo bez ní – vynášet úsudky a soudy i o druhých lidech a jejich spletitých záležitostech.⁸ Když to maximálně shrneme: hříšníkem se stáváme svým činným zaviněním, spravedlivým díky souhře mnoha prvků, přesto ale nějak tak „pasivně“ - když se nedáme svést k nepravosti, když se nenecháme obalamutit nejrůznějšími argumenty stran sporu apod.

V prvním případě bych s celkovým „lidovým“ předporozuměním docela rád souhlasil. Koneckonců všichni lidé mají svědomí a to jim většinou řekne, když se dostanou „přes čáru“. Jakou cestu pak lidé zvolí, aby se s tímto stavem vyrovnali, nebo lépe – z něj dostali, je velice rozmanité a není již námětem tohoto článku.

V druhém případě se však s takovouto analýzou „obecného mínění“ (jakkoli každé „obecné mínění“ nevzniká bez důvodu a bývá poměrně moudré – kumuluje se v něm zkušenost generací) nespokojím. Nenabízím však řešení luterské, neb jinak většinově křesťanské, leč – židovské. Kdo se někdy aspoň trošku začel do mišny nebo talmudu, musel dříve nebo později pochopit, že v celé židovské nábožensko-právní tradici není SPRAVEDLNOST nikdy něco pasivního, že spravedlivým (viz výše – Caddík) se stane ten, kdo spravedlnost aktivně činí; zároveň však člověk v takovémto milostí obdařeném stavu má v sobě jistou kapacitu, jistou virtus, takto činit je zdrojem „spravedlnosti“ pro svět, ať už pojímaný jen jako caddíkovo nejbližší okolí, nebo vsutku universum.

Je to pojetí, myslím, mnohem barvitější a smysluplnější. A je také symetrické! A vlastně je hluboce křesťanské!⁹ Nepřiznává sílu zasahovat (v tomto případě deformovat) lidský osud toliko činům typu „provinění“, leč také, a na prvním místě“ skutkům povahy opačné gmilut chasadim, skutkům milosrdenství, nebo chcete-li – lásky – chésed se dá přeložit jako obojí.

8 Náboženské učení – tentokrát především luterské o „spravedlnosti z víry“ je opět s touto představou zcela mimoběžné.

9 Kdyby o to někdo pochyboval, nechť si, prosím, přečte devátou kapitolu Janova evangelia, a obzvláštní pozornost věnuje verši. J 9,3: "Nezhřešil ani on ani jeho rodiče; je slepý, aby se na něm zjevily skutky Boží"